

Érték, identitás, konfliktus, részvétel és emberi jogok – a nyelvi jogok többszemponútú megközelítése

NAGY NOÉMI¹

Jelen tanulmányban a nyelvi jogok elismerése mellett szóló három fő érvet vizsgálom. Ezek egyike szerint a nyelvi sokféleség fontos és megőrzendő érték, a nyelv identitásformáló tényező. Egy másik megközelítés rámutat, hogy a nyelvi különbség konfliktushoz vezet, amennyiben az egyes nyelvi közösségek eltérő jogokkal rendelkeznek nyelvük használatára. A harmadik érvelési irány szerint a nyelvi jogok a többi emberi joghoz való hozzáférés, a demokratikus részvétel eszközei, de önmagukban is emberi jogoknak tekinthetők. Akár egy védendő érték biztosítékának, akár hasznos konfliktuskezelési eszköznek, akár emberi jogoknak tekintjük a nyelvi jogokat, a nyelvi kérdés szabályozását nem lehet az egyes államok szabad belátására bízni: szükség van a nemzetközi közösség eddigieknél hathatósabb szerepvállalására is.

Kulcsszavak: nyelvi jogok, emberi jogok, érték, identitás, konfliktus, részvétel

Value, Identity, Conflict, Participation and Human Rights – A Multidimensional Approach to Language Rights

This paper examines three main arguments in favor of recognising language rights. According to one of them, linguistic diversity is an important and preservable value, language is a factor shaping identity. Another approach points out that linguistic diversity leads to conflict if different language communities have different rights to use their language. According to the third line of reasoning, language rights are a means of access to other human rights, of democratic participation, but they themselves can also be considered human rights. Whether we see language rights as a guarantee of a value to be protected, a useful conflict management tool or a human right, the regulation of the language issue cannot be left to the discretion of individual states: there is a need for a more effective role for the international community.

Keywords: language rights, human rights, value, identity, conflict, participation

1 Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Jogi Tanszék, e-mail: nagynoemi@uni-nke.hu

1. Bevezetés

A nyelvi jogok elismerésének fontossága mellett számtalan érv felhozható, mégpedig attól függően, hogy milyen irányból közelítünk a kérdéshez. A legtöbb, nyelvi jogokat garantáló, ma is hatályos nemzetközi dokumentum alapvetően abból a premisszából indul ki, hogy a nyelv (anyanyelv, saját nyelv, regionális/kisebbségi nyelv stb.) mint olyan, illetve a nyelvek összessége (nyelvi diverzitás, nyelvi sokféleség) fontos és megőrzendő dolog, egyes megfogalmazások szerint *érték, identitásformáló* tényező.

Egy másik megközelítés szerint a nyelvi különbözőség *konfliktushoz* vezet, amennyiben az egyes nyelvi közösségek eltérő jogosítványokkal rendelkeznek nyelvük használatára, illetve egyes nyelvhasználati színtereken keresztül a hatalomhoz való hozzáférésre. Innen nézve a nyelvi konfliktusok mögött rendszerint hatalmi egyenlőtlenségek állnak, ahol a jogbiztosítás a hatalmi egyenlőtlenségek enyhítését szolgálja.

A harmadik, általam vizsgált érvelési irány a nyelvi jogok és az emberi jogok viszonyából indul ki. A nyelvi jogok a többi emberi joghoz való hozzáférés, végső soron a demokratikus *részvétel* eszközei, de önmagukban is *emberi jogoknak* tekinthetők: akár második generációs kulturális jogokként, akár első generációs szabadságjogokként (hasonlóan a véleménynyilvánítás vagy a vallás szabadságához) fogjuk fel őket.

Az alábbiakban e három megközelítést vizsgálom meg részletesen, majd arra a kérdésre adok választ, hogy miért nem elégséges a nemzeti szintű szabályozás, miért kell a nyelvi jogokat nemzetközi szinten elismerni és védeni.

2. A nyelvi jogok értékszempontú megközelítése

Az értékszempontú megközelítés azon az előfeltevésen alapul, hogy a nyelv önmagában fontos és ezért megőrzendő érték. Ennek pedig az a talán semmi máshoz nem hasonlíthatóan lényegbevágó szerep az oka, amit a nyelv az emberi létezésben, fejlődésben és méltóságban, az emberi gondolkodásban és megismerésben játszik. A nyelv nem pusztán kommunikációs eszköz, hanem a személyes és a társas (nemzeti,² kisebbségi stb.) identitás³ központi eleme, az individuumot a közösségéhez fűző kapocs.

„A nyelv a kulcsa az egész intellektuális életnek és a szellemi élet nagy részének. A közös nyelv egyedül lehetővé teszi a szabad és meghitt kapcsolatteremtést két emberi lény között, és önmagában köteleket teremt köztük. Ennél is több: minden nyelv [...] egyfajta filozófia, amely kifejezi azok múltját, karakterét, pszicho-

2 A nemzetállami ideológia alaptétele, hogy egy nemzetnek egy nyelve van, amely tőle elválaszthatatlan. A magyar nemzetre hangsúlyozottan igaz, hogy nyelvközpontú: „Nyelvében él a nemzet” – tartja a legtöbbször Széchenyi István grófnak tulajdonított, ma már közhelynek számító gondolat.

3 Az identitás kifejezés jelentése azonosságtudat (önmagunkkal vagy valamely közösséggel), amelyhez sajátos érzés- és élményvilág kapcsolódik. A nyelvi identitás egy adott nyelvvvel – tágabb értelemben az adott nyelven beszélő közösséggel – való azonosulást jelenti.

lógiai identitását, akik hozzászórtak a használatához. Olyan eszköz, amely a múlt generációi által formálva maga is módosítja a jövőt.”⁴

Ferdinand de Saussure svájci nyelvész szavaival élve, „[a] nyelv az egyének és a társadalmak életében fontosabb szerepet játszik, mint bármi más”⁵

Mondhatnánk persze, hogy a fenti szerepet néhány nyelv is betöltheti, nincs szükség több ezer nyelvre a Földön. Ám alapos érvek hozhatók fel amellett, hogy a világ (és azon belül az egyes kontinensek, régiók, országok) nyelvi sokfélesége, változatosága is kívánatos, tehát megóvásra érdemes. Egyes nemzetközi szervezetek számára magától értetődő, hogy nemcsak önmagában a nyelv, hanem a nyelvek *összessége* is érték, és ezt – különösebb magyarázkodás nélkül – deklarálják is. Az Európai Unió, az Európa Tanács vagy éppen az UNESCO dokumentumaiban a nyelvi sokféleség mint a demokratikus társadalmak alapvető értéke, a kulturális örökség része, a különféle népek közötti kölcsönös megértés forrása, a nemzeti (európai) identitás központi eleme, az európai integrációs folyamat alapértéke jelenik meg.⁶

Ami a nyelvi sokféleség filozófiai megalapozását illeti, a biodiverzitás melletti érvek kínálkoznak párhuzamként. Tudományos tény, hogy egy adott terület biológiai (fajok, ökoszisztémák szerinti vagy genetikai) sokszínűsége biztosítja élővilágunk stabilitását. Amint Lános Petra Lea kifejti, az

„ökoszisztéma sokféleségének csökkenése instabilitáshoz, esetleg láncreakcióhoz vezethet, mely további változásokat, a diverzitás csökkenését vagy akár valamely faj kipusztulását is eredményezheti. Az ilyen negatív változások veszteségként jelentkeznek, hiszen például a genetikai sokszínűség csökkenésével az emberiség kevesebb »biológiai erőforrásra« támaszkodhat. [...] Azaz a sokszínűség értéke ebben a megközelítésben az emberiség számára való hasznosságában rejlik.”⁷

Ezt a fajta *instrumentális*, eszközjellegű megközelítést a nyelvi sokféleségre alkalmazva azt mondhatjuk, hogy „az egyes nyelvek különleges tudást hordoznak a beszélők közvetlen környezetéről, s ez elősegíti az adott környezethez való sikeres alkalmazkodást, valamint a fenntartható környezetgazdálkodás megteremtését”⁸ Különösen az ősla-

4 Carlile Aylmer Macartney: *National States and National Minorities*. New York, Russell and Russell, 1968. 7–8. Idézi Fernand de Varennes: *Ethnic Conflicts and Language in Eastern European and Central Asian States: Can Human Rights Help Prevent Them?* *International Journal on Minority and Group Rights*, 5. (1997), 2. 141.

5 Ferdinand de Saussure: *Course in General Linguistics*. Ford. Roy Harris. London, Duckworth, [1916] 1983. 21.

6 Vö. Az Európai Unióról szóló Szerződés 3. cikk (3) bekezdés; az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés, 165. cikk (1) bekezdés; az Európai Unió Alapjogi Chartája, 22. cikk; a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, Preambulum; A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény, 2. cikk.

7 Lános Petra Lea: A nyelvi sokszínűség értékének és védelmének filozófiai megalapozása, különös tekintettel az Európai Unió nyelvpolitikai kihívásaira. *Iustum Aequum Salutare*, 8. (2012), 3–4. 282.

8 Lános (2012): i. m. 282.

kos népek nyelveinek védelme érdekében hangzik el sűrűn ez az érv.⁹ Gyakorlatilag arról van szó, hogy a biodiverzitáshoz hasonlóan a nyelvi sokféleség nyújtotta flexibilitás és kreativitás fokozza az emberiség alkalmazkodó- és innovációs készségét, így lehetővé teszi, hogy sikeresen dolgozza fel a változásokat. Emellett a nyelvek a kultúra hordozói és megnyilvánulási formái, ezáltal az adott kultúra megismerésének forrásai. A nyelvi sokszínűség megóvása lehetőséget nyújt arra, hogy egy új nyelv elsajátításával egy másik életformával ismerkedjünk meg. Más kutatók azt emelik ki, hogy a nyelvi sokféleség a nyelvben kódolt tudás révén a technikai fejlődést, míg a nyelv érzelmkifejezésre való alkalmassága, esztétikai értéke révén a művészeti élet gazdagságát szolgálja.¹⁰

A nyelvi sokféleség védelme mellett szólnak azok az érvek is, amelyek a nyelvi sokféleség *inherens* értékét hangsúlyozzák, azaz hasznosságától függetlenül értékesnek, önmagában való végcélként tartják azt, hiszen a nyelvek részei a természetnek, a természetnek, az emberiség fejlődésének. Michael E. Krauss amerikai nyelvész megfogalmazásában: „valamennyi nyelv az ember egyedi, kollektív zsenijének nagyszerű teljesítménye, mely ugyanolyan isteni és megismerhetetlen rejtély, mint bármely élő organizmus.”¹¹

A nyelv értékfelfogásához kapcsolódik az a felismerés, hogy a nyelvi sokféleség ma már korántsem magától értetődő jelenség, hanem nagyon is bizonytalan, sőt veszélyben forog. Bartha Csilla nyelvész már az 1990-es években arra figyelmeztetett, hogy a globalizációnak, a transznacionalizmusnak és az elképesztő sebességgel fejlődő kommunikációs és egyéb technológiai újításoknak „köszönhetően” a kisebb vagy kevésbé használt nyelvek funkcionális hanyatlása korunkban nagyobb méreteket ölt, mint bármikor a történelem folyamán.¹² Ez a tendencia az elmúlt két-három évtizedben nemhogy lassulni, inkább felgyorsulni látszik. Az egyik legismertebb nyelvi atlasz, az *Ethnologue* az élő nyelvek számát 7139-re teszi, amelyből 3018 – a nyelvek 40%-a – veszélyeztetettnek minősül.¹³ Körülbelül kilenc nyelv tűnik el évente.¹⁴

A nyelvi jogok szükségessége ebből az irányból közelítve azon a felismerésen alapul, hogy a nyelvpusztulás megállításának, a nyelvi sokféleség megőrzésének egyik – természetesen önmagában nem elégséges, mégis elengedhetetlen – feltétele, hogy a különféle nyelveket használó személyeknek joga és lehetősége legyen a nyelvük használatára. A nyelvek beszélőközösség nélkül holt nyelvvé válnak, és idővel kikop-

9 Vö. United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues: *Report on the Eighteenth Session* (22 April–3 May 2019) E/2019/43-E/C.19/2019/10. New York, 2019. 15. bekezdés; Claudia Gafner-Rojas: Indigenous Languages as Contributors to the Preservation of Biodiversity and their Presence in International Environmental Law. *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 23. (2020), 1, 44–61.

10 Lános (2012): i. m. 283.

11 Lános (2012): i. m. 284.

12 Bartha Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 9.

13 David M. Eberhard – Gary F. Simons – Charles D. Fennig (szerk.): *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fourth edition. Dallas, SIL International, 2021.

14 Gary F. Simons: Two Centuries of Spreading Language Loss. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, 4. (2019), 1. 27.

nak a köztudatból. Gyakorlatilag bármely, a nyelvekre, nyelvhasználatra vonatkozó jogszabály végső soron befolyásolja a nyelvi sokféleséget.

3. A nyelvi jogok konfliktusalapú megközelítése

Szintén nem új, sokak számára mégis kevésbé ismert tény, hogy az etnikai konfliktusok jelentős részének középpontjában a nyelv áll. Noha a nyelvi különbség önmagában nem jelent konfliktusforrást, a nyelvi diszkrimináció, a kisebbségi nyelvhasználók kizárása vagy hátrányos megkülönböztetése az államhatóságok nyelvi preferenciáin keresztül, valamint a kisebbségi nyelvi jogok elégtelen alkalmazása a gyakorlatban véres etnikai összetűzésekhez vezethet. A II. világháborút követő konfliktusok többségét államokon belül robbantották ki általában függetlenséget, autonómiát vagy jogaik védelmét követelő csoportok. A nyelvi jogi igények kiemelt helyen szerepelnek ezen konfliktusok kiváltó okai között.¹⁵ A migrációs folyamatok ezt a jelenséget tovább erősítik, és csak idő kérdése, hogy a nyelvi jogok elégtelen biztosítása a bevándorlás kontextusában is komoly konfliktusforrássá váljék.

A nyelvi különbözőség mint a társadalmi konfliktusok gyújtópontja azonban nem új keletű jelenség: legalább a modern állam kialakulásáig, sőt egyes vélemények szerint egészen a középkorig visszavezethető, és a hatalomhoz való hozzáféréssel áll összefüggésben. Az úgynevezett hatalmi színterek nyelvhasználata tudniillik jelzésértékű: azt jelzi, hogy az engedélyezett nyelvek beszélői részt vehetnek a hatalomgyakorlásban, míg a többiek nem. Valójában ezt fejezi ki a szociolingvisztikában Charles A. Ferguson és Joshua Fishman által meghonosított diglossia fogalma, amely olyan speciális nyelvi helyzetet jelöl, ahol az egyik nyelvnek magas, a másiknak alacsony társadalmi presztízse van, és ezeket különböző funkciókban használják: az emelkedett nyelvet (nyelvváltozatot) rendszerint formális, a közönséges nyelvet (nyelvváltozatot) informális helyzetekben. A diglossia mindig együtt jár a hatalom egyenlőtlen megosztásával, és rendszerint együtt jár az alárendelt nyelv szociális stigmatizációjával és funkcionális hanyatlásával is.¹⁶

Konfliktus akkor keletkezik, amikor az egyes nyelvi csoportoknak a hatalomgyakorlás kiemelt nyelvhasználati színtereihez (úgy mint törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás, oktatás és média) való hozzáférése nem egyformán biztosított, másként fogalmazva, a társadalmi hierarchiában elfoglalt helye aszimmetrikus. Nyelvi jogi szempontból ez úgy nyilvánul meg, hogy az egyik csoport (rendszerint a nyelvi többség) olyan nyelvi jogokkal rendelkezik, amelyekkel a másik/többi (rendszerint

15 De Varennes (1997): i. m. 146–147.; Stephen May: *Language Rights: Moving the Debate Forward. Journal of Sociolinguistics*, 9. (2005), 3. 330.

16 Bartha (1999): i. m. 66–74.; Rosita Rindler Schjerve – Eva Vetter: *Historical Sociolinguistics and Multilingualism: Theoretical and Methodological Issues in the Development of a Multifunctional Framework*. In Rosita Rindler Schjerve (szerk.): *Diglossia and Power. Language Policies and Practice in the 19th Century Habsburg Empire*. Berlin, De Gruyter Mouton, 2003. 40–62.

a nyelvi kisebbségek) nem. Idetartozhat az az eset is, hogy adott államnak csak egy hivatalos nyelve van, míg az országban több nyelvet is beszélnek.

A nyelvi konfliktusok feloldása azért nagyon nehéz, mert ellentétben a vallási különbségekkel, ahol az állam egyszerűen kivonulhat a konfliktusok színteréről, a nyelvi kérdést soha nem lehet teljesen depolitizálni, mivel minden államgépezetnek szükségszerűen egy (vagy több, de mindig korlátozott számú) nyelven kell működnie. Másként fogalmazva, állam és nyelv nem választható szét egymástól.¹⁷ A kérdést tehát szabályozni kell, mégpedig nyelvi jogok biztosításával. Teljesen kiegyensúlyozott hatalmi helyzet teremtéséhez persze arra lenne szükség, hogy az állam minden nyelvi csoportnak egyenlő nyelvi jogokat biztosítson. Ettől a legtöbb állam nyelvi gyakorlata persze igen messze van, és a hétköznapiakban talán nehezen kivitelezhetőnek tűnik a dolog, de ez nem jelenti azt, hogy nem is kell törekedni egy igazságos, méltányos és kiegyensúlyozott¹⁸ nyelvi jogi helyzet kialakítására.

4. A nyelvi jogok és az emberi jogok kapcsolata

A fenti érvek alapján olybá tűnhet, hogy a nyelvi jogok elismerése csupán szociálpolitikai, esetleg (szociál)pszichológiai megfontolásokból indokolt. Ugyanakkor számos jogtudós, politikafilozófus és nyelvész mutatott rá arra, hogy a nyelvi kérdés elválaszthatatlan az emberi jogoktól.¹⁹ Amennyiben az emberi jogok forrásának az emberi méltóságot, a méltóság tartalmi elemének pedig az identitást (önazonosságot) tekintjük,²⁰ amiben – a fentebb kifejtettek értelmében – a nyelv kiemelt szerepet ját-

17 Erre az irodalomban először Fernand de Varennes, az ENSZ jelenlegi Kisebbségi Főbiztosa mutatott rá. Lásd pl. Fernand de Varennes: *The Protection of Linguistic Minorities in Europe and Human Rights: Possible Solution to Ethnic Conflicts?* *Columbia Journal of European Law*, 2. (1995), 1. 107–143.

18 Az (államnyelv és a kisebbségi nyelvek közti) egyensúlyra törekvés fontosságát az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Kisebbségi Főbiztosának ajánlásai és az Európa Tanács Velencei Bizottságának véleményei is rendre kiemelik. Az Oslói ajánlások például így fogalmaz:

„a nyelv a társadalom szervezésének fontos eszköze, ami tehát sok esetben közüggé válik. A nyelvhasználati jogok gyakorlása természetesen számos szempontból hatással van az állam működésére. A létező mássághoz való alkalmazkodás tehát fontos politikai és jogi ügy egy olyan demokratikus államban, mely elkötelezte magát az emberi jogok betartásának érdekében. Amennyiben nem sikerül megfelelő egyensúlyt találni, ez akár interetnikai feszültségek forrása lehet.”

EBESZ Kisebbségi Főbiztos: *A nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól szóló Oslói Ajánlások és az ezekhez kapcsolódó értelmező megjegyzések* (1998. február). 2.

19 Hely hiányában csak néhány szerző nevét említem, konkrét művek megjelölése nélkül: Kontra Miklós, Will Kymlicka, Stephen May, Alen Patten, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas, Várady Tibor.

20 A magyar Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogot az ún. „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazásának tekinti, amit a modern alkotmányok és alkotmánybírói gyakorlat többféle néven ismer: pl. a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként vagy a magán-szférához való jogként. E jog részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog is.

szik, akkor könnyen belátható, hogy a saját nyelv használatához való jogot emberi jognak kell tekinteni.

Andrássy György szerint a saját nyelv használatának joga minden embert megillető emberi jog, pontosabban része egy átfogóbb emberi jognak, a minden embert megillető nyelvszabadságnak, amit meggyőzően vezet le az elismert emberi jogok rendszeréből.²¹ Ennek ellenére a saját nyelv használatának jogát a nemzetközi jog jelenlegi formájában csak a kisebbséghez tartozókat megillető jogként,²² valamint egyes emberi jogok részjogosítványaként ismeri. Hogy utóbbira néhány példát említsünk, több nemzetközi szerződés tartalmaz explicit nyelvi részjogosítványokat a büntetőeljárás garanciák között (a vádról való tájékoztatás joga egy a vádlott által értett nyelven, tolmácshoz való jog).²³ Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a véleménynyilvánítás szabadsága magában foglalja a vélemény saját nyelven való kifejezésének a jogát.²⁴ A saját nyelv használatához való jog a kultúrához való jog részének is tekinthető.²⁵

Ha belegondolunk, valójában egyetlen jog gyakorlása sem képzelhető el nyelvhasználat nélkül, a nyelvhasználat tehát szükséges előfeltétele a közéleti, politikai részvételnek, azaz a valódi demokráciának. Nem véletlenül hangsúlyozza a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény preambuluma, hogy „a pluralista és valódi demokratikus társadalomnak nemcsak tiszteletben kell tartania minden nemzeti kisebbséghez tartozó személy etnikai, kulturális, *nyelvi* és vallási identitását, de megfelelő feltételeket is kell teremtenie azért, hogy kifejezhesse, megőrizhesse és fejleszthesse ezt az identitást” (kiemelés: a szerző). Nyilván a fenti megállapítás nemcsak a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, de az egész társadalom szempontjából releváns, ami végső soron a saját nyelv használatához való jog önálló emberi jogként való elismerését vonja maga után.

5. Összegzés helyett: Miért van szükség nemzetközi szintű szabályozásra?

A fentiekben összefoglaltam a véleményem szerint legfontosabb érveket a nyelvi jogok elismerése mellett. Valójában nincs is olyan állam, amely ne szabályozná a nyelvhasználatot, azaz ne biztosítana nyelvi jogokat állampolgárai számára. Ha megvizsgáljuk

Vö. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás, III.; 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, Indokolás, IV. 3. bek.

21 Andrássy György: *Nyelvszabadság. Egy egyetemes elismerésre váró egyetemes emberi jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013.

22 Vö. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE), 27. cikk; Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény; a közvetett jogvédelmet biztosító Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája.

23 Vö. PPJNE, 14. cikk; Emberi Jogok Európai Egyezménye, 5. cikk (2) és 6. cikk (3) bekezdések.

24 UN Human Rights Committee: *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*, Communications No. 358/1989 and 385/1989, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1 (1993), 11.4. bekezdés; European Court of Human Rights: *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey*, App. no. 20641/05, judgment of 25 September 2012, 71. bekezdés.

25 Lásd pl. a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 15. cikkét.

e szabályokat, akkor azt látjuk, hogy ezek nagyon különböznek egymástól. Az államnyelv szinte fanatikus védelmétől a többé-kevésbé egyensúlyosnak tekinthető helyzeteken át, a kisebbségi nyelvi jogok magas szintű elismeréséig változatos megoldásokkal találkozunk. Ennek pedig az az oka, hogy a nyelvhasználatra vonatkozó szabályozásnak a mai napig nincsenek egyetemesen elismert és elfogadott zsinórmértékei, rendező elvei, ebből kifolyólag a nyelvi jogalkotás más jogterületekhez képest „sokkal inkább ki van téve a véletlennek, a politikai megfontolások esetlegességeinek”²⁶ Ez még ma, a kisebbségi nyelveket és a kisebbségek nyelvi jogait érintő egyre hangsúlyosabb nemzetközi szerepvállalás ellenére is így van, ami rávilágít a jelenlegi nemzetközi szabályozás és jogalkalmazás elégtelenségére. Akár egy védendő érték biztosítékának, akár hasznos konfliktuskezelési eszköznek, akár emberi jognak vagy a demokratikus részvétel előfeltételének tekintjük a nyelvi jogokat, a kérdés szabályozását nem lehet az egyes államok kénye-kedvére bízni. Ha a nemzetközi közösség komolyan kívánja venni a nyelvi sokféleség melletti elköteleződését, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésének fontosságát, valamint az univerzális emberi jogvédelmi rendszer koherenciáját, akkor a jelenleginél sokkal magasabb színvonalon kell védenie a nyelvi jogokat.

Irodalomjegyzék

- Andrássy György: *Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra*. Pécs, JPTE Európa Központ, 1998.
- Andrássy György: *Nyelvszabadság. Egy egyetemes elismerésre váró egyetemes emberi jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013.
- Bartha Csilla: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.
- De Saussure, Ferdinand: *Course in General Linguistics*. Ford. Roy Harris. London, Duckworth, [1916] 1983.
- De Varennes, Fernand: The Protection of Linguistic Minorities in Europe and Human Rights: Possible Solution to Ethnic Conflicts? *Columbia Journal of European Law*, 2. (1995), 1. 107–143.
- De Varennes, Fernand: Ethnic Conflicts and Language in Eastern European and Central Asian States: Can Human Rights Help Prevent Them? *International Journal on Minority and Group Rights*, 5. (1997), 2. 135–174. Online: www.jstor.org/stable/24674587?seq=1
- Eberhard, David M. – Gary F. Simons – Charles D. Fennig (szerk.): *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-fourth edition. Dallas, SIL International, 2021. Online: www.ethnologue.com
- EBESZ Kisebbségi Főbiztos: *A nemzeti kisebbségek nyelvi jogairól szóló Oslo Ajánlások és az ezekhez kapcsolódó értelmező megjegyzések* (1998. február).
- Gafner-Rojas, Claudia: Indigenous Languages as Contributors to the Preservation of Biodiversity and their Presence in International Environmental Law. *Journal of International Wildlife Law & Policy*, 23. (2020), 1. 44–61. Online: <https://doi.org/10.1080/13880292.2020.1768693>

²⁶ Andrássy György: *Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra*. Pécs, JPTE Európa Központ, 1998. 5.

Érték, identitás, konfliktus, részvétel és emberi jogok...

- Láncos Petra Lea: A nyelvi sokszínűség értékének és védelmének filozófiai megalapozása, különös tekintettel az Európai Unió nyelvpolitikai kihívásaira. *Iustum Aequum Salutare*, 8. (2012), 3–4. 275–298. Online: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20123sz/17.pdf>
- Macartney, Carlile Aylmer: *National States and National Minorities*. New York, Russell and Russell, 1968.
- May, Stephen: Language Rights: Moving the Debate Forward. *Journal of Sociolinguistics*, 9. (2005), 3. 319–347. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1360-6441.2005.00295.x>
- Rindler Schjerve, Rosita – Eva Vetter: Historical Sociolinguistics and Multilingualism: Theoretical and Methodological Issues in the Development of a Multifunctional Framework. In Rosita Rindler-Schjerve (szerk.): *Diglossia and Power. Language Policies and Practice in the 19th Century Habsburg Empire*. Berlin, De Gruyter Mouton, 2003. 40–62. Online: <https://doi.org/10.1515/9783110197204.2.35>
- Simons, Gary F.: Two Centuries of Spreading Language Loss. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, 4. (2019), 1. 27. Online: <https://doi.org/10.3765/plsa.v4i1.4532>

Jogforrások

- A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája. Strasbourg, 1992. október 2.
- A szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egyéges szerkezetbe foglalt változata. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>
- Emberi Jogok Európai Egyezménye
- European Court of Human Rights: *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey*, App. no. 20641/05, judgment of 25 September 2012.
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- Magyarország Alkotmánybírósága: 8/1990. (IV. 23.) AB határozat
- Magyarország Alkotmánybírósága: 57/1991. (XI. 8.) AB határozat
- Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- UN Human Rights Committee: *Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada*, Communications No. 358/1989 and 385/1989, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1 (1993)
- UN Permanent Forum on Indigenous Issues: *Report on the Eighteenth Session*, 22 April–3 May 2019, E/2019/43-E/C.19/2019/10.